

ВЕРБАЛИЗИРАНЕ НА МУЗИКАЛНИЯ ЕЗИК

Смилена Смилкова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ гр. Бургас

VERBALIZATION OF MUSICAL LANGUAGE

Smilena Smilkova

РЕЗЮМЕ: В предложения материал са описани няколко идеи за преобразуване на музикалното изкуство в словесно. Те са свързани с обучението по музика в началното училище. База на описания опит е дейността възприемане на музика, в частност – инструментална музика. Представените модели за работа са в следните насоки: осмисляне на музикалното съдържание, във връзка с емоционалното му и образно въздействие; разширяване творческата фантазия и инициатива у учениците чрез създавани от тях разкази и приказки въз основа на възприемане на инструментална музика; развитие на изказа на учениците в тясна връзка с българския език.

Ключови думи: *възприемане на инструментална музика, български език, начално училище.*

ABSTRACT: The proposed material describes several ideas for transforming the art of music into verbal. They are related to music education in primary school. The basis of the described experience is the activity of music perception, in particular - instrumental music. The presented models for work are in the following directions: comprehension of the musical content in connection with its emotional and figurative impact; expanding the creative imagination and initiative of students through stories and tales created by them based on the perception of instrumental music; development of students' speech in close connection with the Bulgarian language.

Key words: *perception of instrumental music, Bulgarian language, primary school.*

Музиката като изкуство с хилядолетна история влияе и въздейства върху човека. Тя учи, възпитава, облагородява. поражда усещания, мисли и чувства, които вдъхват у човека разбиране за него самия – за невидимите нишки между звука и трепетите на сърцето, за радостта от вълнението, предизвикано от тоновия колорит, за връзката между истинската ни природа със съвършенството на душата. Тези предизвикани от музиката размисли за собствената същност и дълбочина оказват влияние върху отношенията и връзките на личността с другите хора и обществото. В своя труд „За красивото в музиката“ от 1741 г., Ив-Мари Андре (отец Андре) пише: „Съществуват звуци, които по някакъв начин тайно се разбират с нашето сърце, и ние не можем да пренебрегнем това; живи звуци, които ни вдъхват кураж; отмаляващи звуци, които ни размекват; смеещи се звуци, които ни развеселяват; болезнени звуци, кои-

то ни натъжават; величествени звуци, които възвисяват душата ни; твърди звуци, които ни разгневяват; меки звуци, които ни укротяват. Любовта и омразата, желанието и страхът, гневът и милостта, надеждата и отчаянието, възхищението, ужасът, дързостта – колкото различни страсти имаме, толкова различни звуци има в природата, за да бъдат те изразени и отпечатани.“ (Андре, 2015: 36) Възприемането на музика преминава през мозъка, тялото, сърцето на индивида. Съобразно въздействието на звуковото изкуство върху личността, поведението спрямо другите може да се промени в положителна, но и в отрицателна посока. Индивидуалните промени може да са идентични като смисъл и съдържание с тези на останалите участници в групата (класа). Те (промените) могат да провокират както доброто и приятелското в отношението към ближния, така и гняв, дори агресия. Неведоми са пътищата, чрез които музиката влияе върху отделната личност или група. Слушането на музика и мисловното ѝ или вербално интерпретиране е свързано с личностните нагласа, мотивация, желание и стремеж на обучаваните да развият своите интелектуални и образни представи и умения относно тълкуването и осмислянето на музикалния език.

„Едуард де Боно, известен като създател на термина и концепцията за латерално мислене, определя две главни насоки на мисленето: напред и паралелно. Ключов въпрос на паралелното мислене е какво друго има (други възможности, гледни точки, възприятия), а на мисленето напред – какво следва (посока на движение, мисли, действия). Боно отбелязва, че понякога паралелното мислене се нарича дивергентно, а мисленето напред – конвергентно. Според него мисленето в образованието винаги е реактивно – използва се логиката (причината), за да се стигне до отговора, но мъдростта се основава на възприятието – способност за многообхватност. (Боно, 2001: 139; 142) В тази връзка, за образованието, основано на конвергентното мислене, е важно да комбинира логиката и възприятието, за да могат фактите да се обагрят от широтата и разнопосочността на представите, усещанията, разбиранията за заобикалящия ни свят. Това води до увеличаване продуктивността на образованието, до оптимизиране на мисленето на децата и учениците, до разширяване на логиката и образността в междупредметните връзки, до търсене и постигане на оригинални идеи и решението им.“ (Смилкова, 2022:104)

Цанка Андреева отбелязва, че при различните изкуства учебните цели се специализират, но същността на творчеството като тип човешка дейност със специфични функции в индивидуален и обществен план, общото в характера на неговите форми, позволява да се изведе и общ за обучението по изкуствата комплекс от цели, които могат да се определят по следния начин:

- насочване на личността към връзка с универсума посредством изкуството;
- обособяване на личността – развитие и изразяване на собствената индивидуалност чрез изкуството;
- изграждане на естетическа култура;

- овладяване на средствата за творчество;
- продуциране на форми и предмети на изкуството. (Андреева, 2010: 12)

Всяко изкуство носи своите характеристики, използвайки съответни символи, способности, инструменти, чрез които вае художествените образи и въздействия чрез тях на публиката. Музиката е основана на звука, организиран в мелодия, метрум, ритъм. Литературата е израз на словото, речта. Изобразителното изкуство въздейства чрез колорита на зрителния образ. В танца художественият образ се създава посредством движението на тялото. Архитектурата гради своята символика и същност върху строеж на здания. Театърът възплъщава в съдържанието на образността си и словото, и музиката, и танца, и изобразителното изкуство. Понятия като окраска, цвят, нюанс, слово, ритъм, движение могат да се отнесат както към всяко отделно изкуство, така и към изкуствата като цяло. Допълващите се идеи и средства в изкуството водят до своеобразна синергия – израз на обемен и въздействащ ефект от съчетанието на единство в многообразието.

Ярък израз на свързаността на изкуствата е песента. В нея словесният смисъл е подчертан от музикалната характеристика на текста – заедно речта и звукът ваят образно-емоционалното внушение. Слушането, а и изпълнението на песни, развива у учениците както тяхната чувствителност към езика – музикален и поетичен, така и музикално-слуховите и образните им представи. Драматизацията на литературно произведение, организирана върху текста, но обогатена с музикално присъствие, с танцови движения и/или жестове, с обмислен изобразителен декор, „съвместява когнитивния анализ с измеренията на преживелищното, ангажирано участие.“ (Блатнер, 2014: 19) Слушането на музика, съчетано с рисуване – със сюжет от музикалното произведение или като звуков фон, неминуемо провокира символиката на детското въображение, проявена под формата на изображение. Танцът – израз на свободния дух, изявен чрез движенията на тялото, съчетан с музика, понякога и със слово – е част от радостта на детската забава – искрена и неподправена. Според Блатнер, особено важно е да се научим да разпознаваме жизнеспособността, която израства в играта. Чрез „гледа за действие“ могат да се преоткрият много измерения на личното преживяване: креативност, спонтанност, чувство за хумор, музика, вълнение, жизненост, игривост, фантазия, невербална комуникация. (Блатнер, 2014: 21) Синтезът между изкуствата подпомага и образното въображение на учениците, и абстрактните (по своему логически) връзки, създадени от натрупване на сетивен и когнитивен житейски опит, и вербалното или графично визуализиране на техните фантазни представи.

Слушането на музика в началния етап на обучение се съпровожда със задачи, отнасящи се до разбиране и осмисляне на: елементи на музикална изразност – средствата на звуковото изкуство; музикално съдържание – интерпретирано от автора в контекста на съвремението му и неговото лично възприемане на действителността чрез елементите на музикална изразност; разгръ-

щане на възможностите за словесно изразяване на учениците в тясна връзка с българския език; стимулиране на творческите фантазия, въображение и инициатива у учениците чрез устно и писмено описание на разбирането и тълкуването им за музикалната образност и въздействие.

Според Рускова, „от една страна, емоционално-образното развитие на учениците в началното училище, особено в първи клас, се явява много важен компонент за цялостното им личностно развитие и формиране. От друга, в музикалното образование и възпитание значението на емоциите, чувствата, настроението е огромно, защото природата на музиката е такава – нейно съдържание са именно емоциите, чувствата, настроеността, предизвикани от заобикалящия ни живот.“ Поради това авторката определя, че една от стратегическите насоки при работа с първокласници е „учениците да изразяват вербално емоциите – своите емоции при характеризиране на художествения образ на музиката.“ (Рускова, 2017: 348-349)

Вербализирането на музикалния образ е вид транскрипция – пренасянето му от музика към слово. Според Арановский да чуваш музиката означава „да намериш в звука смисъл, да предадеш чрез звука свое състояние, да изразиш себе си в него.“ (Арановский, 1991: 70). В този смисъл думата транскрипция, съотнесена към слушането на музика, е пренасянето на тоновия материал, с открития в него смисъл и съдържание, в словесна или писмена форма, за да се обясни, да се опише вербално или писмено музикалният образ и порождащите от него мисли и емоции чрез изразяване на личностните размисли, усещания, чувства. Според Дишкова „педагогическата комуникация изисква използването на подходящи методи за общуване, независимо дали то е вербално, невербално или писмено. Индивидуалното общуване е интерактивно общуване. Това означава, че е налице взаимодействие, взаимно влияние, сътрудничество.“ (Дишкова, 2018: 84) В този смисъл отношението ученик-музика-слово може да се третира като интерактивен контакт (взаимодействие) между личност и изкуство. Транскрибирането на музикалния текст в словесен не е еднопосочен и еднозначен процес. Той започва от детската градина и продължава в следващите етапи на обучение, където натрупващият се жизнен опит спомага за естествената, конкретна и логична трансформация на звуковото изкуство в словесно. Вербалното интерпретиране на чувства, емоции, образи, настроения, е подходящ начин за представяне на лични впечатления, осезание, интуиция, възникнали в следствие слушане на музика, поднесени в съответствие с темперамента, желанието за споделяне и емпатия на малките ученици.

Наименованията на нотите и графичните им символи се изучават в началното училище. Те са първата стъпка в окрупняването на музикално-теоретичното познание на начинаещите ученици. Интересна форма за затвърждаване на нотните имена е съставяне на думи, в които присъства името на определена нота. Разбира се, участието на учителят с напътствия, корекции или допълнения е важно и ръководно. Той следи за разнообразието и широтата на сло-

весния диапазон на учениците, предлага ясни и разбираеми примери, моделира разностранни посоки на логическо и абстрактно мислене.

Примери:

До – дом, родолюбие, добър, дол, достатъчно, задоволство, редовно, кредо, водоскок, доза.

Ре – река, корен, корем, време, релси, религия, Вакарел, ренде, революция, море.

Ми – мисъл, мир, мишка, камина, камила, миг, миньор, мисия, милувка.

Фа – фасул, скафандър, фабрика, кофа, факт, факир, кофар, фазан, фар, Стефан.

Сол – солист, солница, Солун, солфеж, посолство, солариум, сол, Соломон, солидарност.

Ла – лале, лавандула, свила, колан, наслада, лак, салата, влак, плат, палатка.

Си – син, сигурност, силует, касиер, сито, касис, масивен, Силистра, синигер,.

Предложената задача може да се усложни, като се потърсят думи, в които има съчетание от наименованията на няколко ноти. Например: **водолаз, фамилия, сирене, Мирела, Мила, сила, факла, мигрена, долап, тореадор.**

Друга занимателна форма, развиваща усета на учениците към българския език и мелодиката му, е римуването. При нея могат да се ползват думи, включващи срички с имената на нотите: сол – вол; лак – сак; мир – шир; дом – Лом, ред – лед, фар – цар, син – чин. Използването на едносрични думи е полезно въведение за учениците в изкуството на римата. Усложняването на думите е дългосрочен процес на натрупани разбирания и познания за богатството, възможностите и напевността на българския език.

Примери:

колан – волан, таван, хаван, Иван, диван, Ливан;

солница – мекица, хубавица, ръкавица, певица, шевица, кукувица;

таралеж – младеж, бодеж, копнеж, солфеж, стремеж, пламтеж;

момиче – кокиче, лястовиче, мъниче, сестриче, лисиче, птиче ;

чайка – майка, зайка, Райка, лайка, мозайка, гайка;

камила – Мила, сила, могила, вила, кобила, горила;

поле – лале, кале, филе, криле, желе, орле;

планина – равнина, синина, зеленина, хладина, бъднина, книжнина;

самолет – вертолет, пистолет, етикет, арбалет, тоалет, стихоплет.

При изпълнението на тази задача учителят допълва лексиката на учениците с нови, непознати думи, обяснявайки значението им; разкрива пред питомците си съкровищницата от изобилие на начини и средства за изразяване; стимулира развитието на музикалния слух чрез мелодичността на българска-

та реч; дава личен пример със съдържателността и многообразието на словесния си изказ; посочва възможните грешки в правописа на използваните думи.

Във времето словесните задачи могат да се усложняват посредством възприемане на музика чрез избиране на дума от заглавието на слушана, анализирана и осмислена вече музикална пиеса. В контекста на музикалното съдържание учениците упражняват възможността да създадат кратко стихотворение.

Пример: Думата „песен“, свързана с клавирната пиеса на П. И. Чайковски „Есенна песен“ от цикъла „Годишни времена“, в смисъла на съдържанието би могла да се използва така:

*В далечната есен, безкрайно унесен, измислих си песен –
за спомен изгубен, нейде прокуден,
от огън понесен, от вятър отнесен.
Нежен, невинен, уханен, небесен,
тоз спомен е песен за моята есен.*

Заглавието на пиесата „Пиеро“ от цикъла на Марин Големинов „Пет импресии“, също може да се включи в рима:

*Под звуците на болеро, познатият ни Пиеро
рисува езеро, сомбреро и перо.
Ах, Пиеро! Ти конкурираш Камий Писаро!*

Работата върху образното представяне на музикалната изразност е свързана и със задача учениците да съчинят кратък разказ или приказка. Подготвени в известна степен чрез описаните по-горе упражнения – игри, учениците започват да търсят многообразието на изказа, с който описват своите въображаеми образи. Чрез вербализиране на усещането, разбирането и обяснението на предизвиканото в мислите и сетивата им отражение на музикалния език, те развиват речта си. Предоставената им възможност да импровизират собствен текст, основан на личните им асоциации, представи и изобразителност от слушаната музика, в повечето случаи учениците оползотворяват успешно и с желание. Понякога вдъхновението им е безспирен източник на образи, случки, спомени, емоции и фантазии, и предназначено за целта време не може да побере неизчерпаемостта на детско въображение. Предложена за устен разказ и многократно изслушана пиеса на К. Илиев „Северният вятър гони лястовичките“ от клавирния му цикъл „Детски птици“, предизвиква творчески словесен полет у учениците. Те си представят поривите на вятъра, носещи във въздуха птиците, сбогуването на лястовичките с лятото, гнездото, приятелите. Те превръщат във фантазиите си вятъра в буря и ураган, а птиците – в смели и самоотвержени герои, борещи се с невидимата сила. Истинско удоволствие е изслушването на разказите-приказки, защото те зареждат и присъстващите, и говорещия с въздействието на емоционалната сила, конкретността на образи-

те, желанието доброто да победи, стремежът към изява на персоналните мисли, чувства, оригиналност.

Изброените форми на работа, свързани със слушането на инструментални произведения и вербалното им интерпретиране е удачно да се реализират в целия етап на начално обучение по музика. Използвайки предложената база, усложнявайки и окрупнявайки поставените въпроси и задачи, учителят съобщава възможностите и необходимостите на учениците, като надгражда познанията им за образното интерпретиране на музикалните творби, поддържайки интереса и инициативата им. Шушулова-Павлова формулира работата на един съвременен педагог със следните първостепенни процеси: да предизвикаш интерес; да научиш младежа (пред теб) да мисли; да търси предизвикателства за интелектуалния си потенциал; да се забавлява. (Шушулова-Павлова, 2017: 162)

Превръщането на звучащото музикално изкуство в словесно е възможност за развитие не само на речта в нейните красота и богатство, но и начин за яркост, конкретност, удовлетвореност при изобразяване на индивидуални мисли, усещания, духовен мир. Това спомага за развитие у учениците на компетентности в областта на българския език, културата, инициативността и уменията за изразяване чрез творчество.

Литература

- Andre, I.-M. *Za krasivoto v muzikata*. S. Nov bŭlgarski universitet, 2015.
- Andreeva, Ts. *Metodika na muzikalno-izpŭlnitelskoto obuchenie*. Pl., VESELA, 2010.
- Aranovskii, M. *Sintakticheskaya struktura melodii*. Moskva, „Muzyka“, 1991.
- Blatner, A. *Dramatiziraiki-Aza: Prakticheski prilozheniya na psikhodramatichnite metodi*. Plovdiv, Kentavŭr art, 2014.
- Bono, E. *Nauchete deteto si kak da misli*. Sofiya, Kibea, 2001.
- Dishkova, M. *Individualen podkhod v sotsialnata rabota i negovoto prilozhenie pri rabota pri studentite -pedagozi*.// *Upravlenie i obrazovanie*, 2018, tom 14, kn. 3, p.. 82-88.
- Petrov, V. *Inovacionni podhodi v muzikalnoto obrazovanie - Sb. s dokladi ot nauchno-prakticheska konferenciia „Aktualni politiki i praktiki v obrazovaniето, Kompetentnostniiat podhod v obrazovatelniia proces“*, Pleven, 2020, s. 123-126, ISBN 978-619-91255-2-6 COBISS.BG-ID – 42096648
- Ruskova, Ya. *Uspeshna strategiya za obuchenieto po muzika v uchilishte*. // *SocioBrains*, issue 34, june 2017, p. 348-352.
- Shushulova-Pavlova, M. *Kraudsorsing i muzika ili Sgovorna družhina – planina povdiga* // *Sb. dokladi ot Mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Nauka, obrazovanie i inovatsii v oblastta na izkustvoto“*, Plovdiv, 12 - 13.10. 2017, p..162-172.
- Smilkova, S. *Kratko slovo za publikata*//*Upravlenie i obrazovanie*, t.18 /3/, 2022, p. 102-107